

Agencia Națională pentru Cercetare
și Dezvoltare _____
2025

Secția AȘM _____

_____ 2025

privind implementarea proiectului din cadrul concursului

STIMULAREA EXCELENȚEI CERCETĂRILOR ȘTIINȚIFICE 2025-2026

Proiectul Cercetarea interdependenței limbă-gândire și elaborarea unor instrumente de potențare a gândirii prin limbă

Cifrul proiectului 25.80012.0807.41SE

Prioritatea strategică IV. Provocări sociale

Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți Natalia GAȘÎTOI, conf. univ., dr.
(numele, prenumele)

(semnătura)

Natalia GAȘITOI, conf. univ., dr.
(numele, prenumele)

(semnătura)

Gheorghe POPA, prof. univ., dr. hab.
(numele, prenumele)

(semnătura)

Chişinău, 2025

CUPRINS:

1. Scopul etapei 2025 conform proiectului depus la concurs.....	3
2. Obiectivele etapei 2025	3
3. Acțiunile planificate pentru realizarea scopului și obiectivelor etapei 2025.....	3
4. Acțiunile realizate pentru atingerea scopului și obiectivelor etapei 2025.....	4
5. Rezultatele obținute	4
6. Diseminarea rezultatelor obținute la foruri științifice	8
7. Impactul științific, social și/sau economic al rezultatelor științifice obținute în cadrul proiectului.....	9
8. Colaborare la nivel național în cadrul implementării proiectului.....	9
9. Colaborare la nivel internațional în cadrul implementării proiectului	9
10. Dificultățile în realizarea proiectului de natură financiară, organizatorică, legate de resursele umane etc.....	10
Anexa 1.....	11
Anexa 2.....	13
Anexa 3.....	15
Anexa 4.....	16

Introducere

Proiectul are drept rezultat un studiu care să demonstreze, prin teoriile relativismului și determinismului lingvistic, psiholingvisticii și neurolingvisticii, antropologiei și sociologiei, ipoteza că extinderea și nuanțarea achizițiilor de limbă determină potențarea proceselor de gândire (creativitatea, înțelegerea, rezolvarea de probleme și luarea deciziilor) și, astfel, a coeficientului de inteligență și bunăstare a vieții.

Rezultatele cuantificabile la proiect:

1. Articole
2. Culegere de instrumente (lingvistice) de extindere a achizițiilor de limbă;
3. Recomandări de valorificare a rezultatelor în elaborarea sau ajustarea de politici educaționale și de dezvoltare personală, igienă mintală.
4. Articole, interviuri de popularizare a rezultatelor și de sensibilizare a opiniei publice în vederea necesității îmbogățirii achizițiilor lingvistice.
5. Unități de conținut în cursurile universitare (Filosofia. Probleme filosofice ale domeniului; Introducere în lingvistică).

1. Scopul etapei 2025 conform proiectului depus la concurs

Scopul etapei 1. Elaborarea cadrului conceptual general și validarea teoretică a ipotezei (august-decembrie 2025), conform Programului de realizare a Proiectului este: *Demonstrarea raportului direct proporțional dintre extinderea achizițiilor de limbă (ca parte a inteligenței cristalizate) și potențarea proceselor de gândire, diminuarea stării (auto)conflictuale.*

2. Obiectivele etapei 2025

1. Crearea cadrului conceptual general al raportul limbaj-limbă-gândire-cogniție cu datele domeniilor lingvistică psiholingvistică, neurolingvistică, sociologie, antropologie (Prolegomenele Culegerii de instrumente) ;
2. Fundamentarea teoretică a potențării proceselor de gândire prin activități de extindere a achizițiilor de limbă (modele teoretice)
3. Fundamentarea teoretică a contribuției unui câmp extins de mijloace lingvistice la starea de spirit optimă, non(auto)conflictuală a vorbitorului.
4. Analiza strategiilor nonlingvistice (matematică, fizică, logică etc.) de potențare a gândirii în vederea realizării transferului în domeniul lingvistic;
5. Validarea rezultatelor prin participarea la manifestări științifice, consultarea specialiștilor.

3. Acțiunile planificate pentru realizarea scopului și obiectivelor etapei 2025

Activitatea 1. Consultarea și fișarea literaturii de specialitate din domeniile lingvisticii, filosofia limbajului, psiholingvistica, neurolingvistica pentru identificarea teoriilor referitoare la raportul limbaj-limbă-gândire și analiza critică a modelelor teoretice existente referitoare la limbaj-limbă-gândire. Analiza critică a strategiilor nonlingvistice (matematică, fizică, logică etc.) de potențare a gândirii în vederea realizării transferului în domeniul lingvistic.

Activitatea 2. Consultarea specialiștilor în psihologie în vederea validării/invalidării ipotezelor emise.

4. Acțiunile realizate pentru atingerea scopului și obiectivelor etapei 2025

1. Identificarea surselor bibliografice clasice, preum și cele recente relevante, pentru cercetarea raportului limbaj-limbă-gândire.
2. Consultarea și fișarea critică a literaturii de specialitate din domeniile:
 - filosofia limbajului, filosofia minții și semiotică;
 - psiholingvistică și psihologia cognitivă;
 - neurolingvistică și neuroștiințele cognitive.
3. Clarificarea și glosarea conceptelor operaționale cheie în vederea constituirii aparatului conceptual al proiectului.
4. Identificarea unor modele teoretice privind interdependența limbă-gândire.
5. Elaborarea argumentației teoretice preliminare pentru validarea ipotezei centrale a proiectului.
6. Redactarea materialelor științifice (pentru comunicări la manifestările științifice și pentru articolele înaintate spre publicare)
7. Participarea la manifestări științifice în vederea diseminării și consultării consultării specialiștilor privind cadrul conceptual al proiectului și validarea ipotezelor.

Activitatea acestei etape a inclus stagii de cercetare la Biblioteca Universității din București și la Biblioteca Centrală Universitară din Iași; ședințe de lucru cu membrii proiectului și consultarea psihologilor pentru augmentarea surselor bibliografice și a teoriilor actuale cu privire la raportul limbă-gândire.

5. Rezultatele obținute

Rezultatele propuse pentru perioada de raportare sunt:

- Bază teoretică pentru validarea ipotezei că limba și achizițiile de limbă (pasive și active) contribuie la potențarea proceselor de gândire.
- Modele teoretice care valorifică transferul unor aspecte din psiholingvistică, neurolingvistică, matematică, fizică, logică în cercetarea raportului limbă-gândire.

Indicatori de cuantificare a rezultatelor obținute în activitate (livrabilele măsurabile) sunt:

- Glosar de concepte operaționale;
- Comunicări la conferințe (3)
- Articole pentru publicare (3);
- Prolegomene/Argument/fundamentarea științifică la culegerea de instrumente pentru extinderea achizițiilor de limbă.

Conștienți de faptul că nu doar limba influențează gândirea (dar și mediul, experiența sau educația, cultura etc.), rolul acesteia în eficientizarea, îmbunătățirea gândirii și a proceselor ce le implică nu este neglijabil. Dovadă sunt și diversele măsurători, teste de vocabular și structuri morfologice care contribuie la stabilirea scorului de inteligență¹. Cu părere de rău, nu am găsit studii care au aplicat aceste teste pentru a confirma sau infirma simplificarea vocabularului și a structurilor de limbă utilizate astăzi. În schimb, s-a demonstrat, în studii longitudinale și comparate, că dinamica

¹<https://www.cognitiveatlas.org/> Subtestul *Vocabulary* este o componentă esențială a testelor de inteligență WAIS (Wechsler Adult Intelligence Scale) și WISC (Wechsler Intelligence Scale for Children).

achizițiilor de limbă este direct proporțională cu dinamica proceselor cognitive, acestea variind după alți factori, cum ar fi vârsta sau diversele tulburări de dezvoltare².

Ipoteza centrală a cercetării este că achizițiile de limbă (extinderea vocabularului și a structurilor gramaticale funcționale) potențează gândirea, îmbunătățind astfel inteligența (procesele cognitive), starea de spirit și sănătatea mentală.

Ținând cont de faptul că proiectul își propune, la această etapă, să fundamenteze teoretic produsul final (Culegere de instrumente de extindere a achizițiilor de limbă, care, aplicate, vor avea ca efect potențarea gândirii), a fost cercetată literatura din diverse domenii pentru a identifica sau deduce posibile modele teoretice ale acestor instrumente. Astfel, baza teoretică pentru confirmarea ipotezei este furnizată de teoriile din științele cognitive, în care lingvistica își are rolul său bine definit. Am beneficiat de datele oferite de lingvistică, neuroștiințe, psihologie, filosofia minții, filosofia limbajului, antropologie.

În științele cognitive, gândirea este definită ca proces mental, prin care sunt reprezentate, manipulate și transformate informațiile, iar limbajul are rol important în acest proces.

Despre ontogeneza celor două fenomene – limbă și gândire, părerile sunt diverse, dar toate susțin că raportul dintre limbă și gândire este unul dinamic, interconectat, care evoluează odată cu dezvoltarea copilului, de la naștere până la adolescență³. Este dinamic în sensul că uneori, în anumite etape ale vieții, legătura dintre cele două fenomene este mai strânsă, până la o consubstanțialitate (în perioada, mai ales, când copilul descoperă funcția de categorizare și abstractizare a limbajului), iar, alteori, pot avea fiecare relații independente cu alte fenomene (perceperea senzo-motorie, simbolurile nonlingvistice – pentru gândire și logica internă – pentru limbă).

Teoriile existente care, direct sau colateral, demonstrează influența limbajului asupra gândirii și care au permis deducerea unor modele teoretice pentru Culegerea de instrumente, sunt:

A. Teoria reprezentărilor mentale (susținută de psiholingvistică, psihologia cognitivă și filosofia minții). Se bazează pe „teoria computațională a minții, conform căreia stările și procesele cognitive sunt constituite din ocurența, transformarea și stocarea (în minte/creier) a structurilor purtătoare de informații (reprezentări) de un fel sau altul.”⁴ Astfel, o reprezentare este un obiect mental (stări și procese) cu trăsături semantice. Ele interiorizează lumea externă și permit, în felul acesta, manipularea ei *in absentia*.

Abordarea respectivă permite diverse nuanțări. Teoria limbajului intern/al gândirii /mentaleseului postulează existența unor structuri (asemănătoare cu cele ale limbii) care permit manipularea reprezentărilor. Jerry Fodor constată lipsa unei legături directe între limbajul intern sau limbajul gândirii cu limba articulată, dar recunoaște că ultima permite, în schimb, o mai bună exteriorizare a primei, ca într-o interfață. Steven Pinker consideră că limba naturală este o manifestare a limbajului intern, a limbajului gândirii. Pentru o mai bună înțelegere a acestuia, putem afirma că un copil care încă nu posedă limbaj, poate gândi datorită acestui cod. E un cod ce încifrează simbolic informația

² https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC4050304/?utm_source=chatgpt.com : pentru a demonstra raportul dintre (1) scăderea potențialului de achiziționare a vocabularului și înțelegerea semnificațiilor și (2) scăderea proceselor cognitive

³ PIAGET, Jean, CHOMSKY, Noam. Teorii ale limbajului; Teorii ale învățării: dezbaterile dintre Jean Piaget și Noam Chomsky. Studiu introductiv de Călina Mare. Traducere de Ecaterina Popa, Ioan A. Popa, Mihaela Toader și Tiberiu Toader. București: Editura Politică, 1988. 631 p.

⁴ Stanford Encyclopedia of Philosophy sursa: <https://plato.stanford.edu/entries/mental-representation/#Thought>

venită prin toate sistemele modulare (auz, văz, miros etc.), în formă de percepții, senzații, stări, emoții etc. Tot Steven Pinker corelează teoria sa cu gramatica universală, considerându-le pe ambele (mentalese-ul și gramatica universală) ca structuri înnăscute (pentru gândirea conceptuală generală și pentru achiziția limbii). Limba aici funcționează ca instrument ce rafinează aceste structuri înnăscute atât în perioade timpurii, cât și în cele de maturitate.

Modelul teoretic dedus: Un demers constant, orientat spre descoperirea sensului contextual sau crearea de ocazionalisme, folosirea diverselor tipare lingvare, pot stimula aceste structuri sau acel mecanism înnăscut de categorizare și sustragere a tiparelor, care e foarte activ la o vârstă timpurie.

B. Teoria reprezentărilor mentale este completată de știința creierului, care atribuie reprezentărilor mentale (stărilor, proceselor) diverse caracteristici ale creierului și ale sistemului nervos central⁵. Astfel, acestea, ar putea fi numite, în alți termeni, rețele neuronale dinamice, care se adaptează la context. În asemenea situații, limbajul funcționează ca un construct al acestor reprezentări, susținând organizarea și rafinarea lor. Limba, pe de o parte, este un mijloc de categorizare, clasificare a haosului (tactil, vizual, olfactiv, auditiv etc.) în care trăim și, totodată, furnizează etichete și structuri care fac reprezentările mentale mai precise și mai eficiente. În felul acesta, limbajul leagă elementele din realitatea exterioară de evenimentele fiziologice din creier. Este un canal direct pentru înțelegerea lumii exterioare⁶.

Modelul teoretic dedus: Învățarea unui vocabular bogat permite categorizări mai fine, îmbunătățește discriminarea perceptuală. Acest model și-a demonstrat eficacitatea. Amintim aici și de importanța pe care o atribuie psihologii aspectului legat de achiziționarea vocabularului emoțiilor (de exemplu, pentru a le putea discrimina).

Prin urmare, unitățile de limbă, ca etichete pentru lucruri, au mai multe funcții în contextul realizării operațiilor de gândire: asigură manipularea memoriei, prin capacitatea omului de a sustrage conținutul acesteia prin intermediul cuvintelor; facilitează operațiile de gândire înseși (or cuvintele, nu sunt un ambalaj pentru gândire, ci însăși gândirea); configurează rețelele neuronale, formează sinapse.

Modelul teoretic dedus: Prin nuanțarea paradigmelor și a relațiilor sintagmatice din limbă, se formează și se rafinează un creier capabil de operații a căror complexitate e în funcție de gradul de sofisticare a sinapselor. Algoritmii interni de categorizare a realității (crearea conceptelor, în alți termeni) se pot optimiza prin expunerea la un context lingvistic care să conțină asemenea nuanțări de paradigme și relații sintagmatice. Pentru a deveni active, se pot realiza activități de utilizare a lor. Menționăm că achizițiile de limbă nu trebuie să fie în mod obligatoriu active pentru a contribui la realizarea acestor funcții⁷.

C. Putem aminti și de teoria lui Sapir-Worf, în forma sa moderată, ai cărei adepți, prin diverse experimente, au încercat să dovedească faptul că *limbajul nu determină gândirea, ci o influențează*. Limbajul facilitează gândirea, stimulează reprezentarea și manipularea mentală. Chiar și imaginile fără sens sunt amintite și desenate diferit în funcție de eticheta verbală pe care au primit-o.

⁵*ibidem*

⁶ЧЕРНИГОВСКАЯ, Татьяна. Чеширская улыбка кота Шрёдингера. Мозг, язык и сознание. Москва: Издательство АСТ, 2021.

⁷ *ibidem*, passim.

Modelele teoretice deduse:

1. Expunerea la un vocabular nuanțat, la semnificații diverse ale aceluiași cuvânt, la diverse relații semantice care evidențiază nuanțe, conotații etc. îmbogățește vocabularul pasiv și activ, configurând cunoașterea.

2. Inventarea de termeni (cu formă internă) pentru concepte, realități, situații etc., motivați de notele desemnatului, de modul de a-l vedea. Descrierea acestor termeni (sau a altora existenți în sistem) din perspective identificării unui mod de a vedea, obiectiva realitatea.

D. Și psihologia recunoaște importanța limbajului în procesele cognitive. De exemplu, unul din indicatorii inteligenței cristalizate este bogăția, varietatea vocabularului și a structurilor morfo-sintactice. La fel, memoria de lucru este direct proporțională procesului gândirii, fiind mult mai bună la persoanele cu vocabular bogat.

Modelul teoretic dedus: Memorizarea și utilizarea elementelor de vocabular și a structurilor gramaticale în diverse situații de comunicare.

Acest model este susținut și de studiile lui Lev Vygotsky care descrie importanța mediului lingvistic în dezvoltarea limbajului (componentă a zonei proxime de dezvoltare).

Tot în psihologia (cognitivă), mai exact în teoria celor două sisteme de gândire (rapidă și lentă) propuse de Daniel Kahneman, putem identifica un model teoretic ce s-ar baza pe stimularea Sistemului 2 (gândirea lentă). Textul/actul de vorbire este un factor declanșator al Sistemului 1 (gândirea rapidă). Or receptorul apelează la diverse euristici (scurtături mentale) în înțelegerea conținutului și umple instantaneu golurile referențiale cu conținutul cel mai disponibil emoțional, experiențial și cultural. Însă, prin exercițiu constant, se poate activa conștient și Sistemul 2 (gândirea lentă și deliberată)⁸.

Modelul teoretic dedus: Receptarea textelor cu structuri complexe, cuvinte necunoscute, fraze lungi etc., care ar presupune relectură, analiză, informare din alte surse etc.

E. Omologul acestui proces în filosofie este scepticismul metodic. Pentru Descartes acest tip de scepticism (universal, care pune la îndoială chiar și simțurile omenești) se aplică pentru „curățarea”, „purificarea” minții de orice cunoaștere (inclusiv senzorială) ce poate fi pusă la îndoială, reconstruind astfel drumul către adevăr.

David Hume pledează pentru o îndoială moderată, care constă în adoptarea unei atitudini sceptice față de ideile ce vin din supraestimarea facultății umane în cunoaștere. După el, îndoiala carteziană este aplicabilă moderat, fiind „lecuirea minții noastre de toate acele prejudecăți pe care le-am fi putut absorbi prin educație sau prin judecată pripită”⁹.

Francis Bacon identifică și categorizează factorii ce distorsionează adevărul, numindu-i „idoli ai minții” și care trebuie să îți determine o abordare critică, sceptică în receptarea mesajului. Printre acești idoli se află și limbajul – idolul forului, „cei mai supărători dintre toți idoli care s-au strecurat în intelect cu ajutorul cuvintelor și numelor. Căci oamenii cred că rațiunea lor poruncește cuvintelor. Dar și cuvintele întorc și reflectă puterea lor asupra intelectului (...). Cuvintele însă, fiind de obicei formate potrivit priceperii mulțimii, ele taie lucrurile după acele linii care sunt cele mai

⁸KAHNEMAN, Daniel. *Gândire rapidă, gândire lentă*. Traducere din engleză și note de Dan Crăciun. Cuvânt înainte de Péter Barta. București: Publica, 2012. 749 p.

⁹HUME, David. *Cercetare asupra intelectului omenesc*. Traducere de Mircea Flonta, Adrian-Paul Iliescu și Constanța Niță. Studiu introductiv de Mircea Flonta. București: Editura Științifică și Enciclopedică, 1987. 235 p.

izbitoare pentru intelectul vulgar”¹⁰. Astfel, o informație inițială poate fi acceptată ca adevărată doar dacă nu este contrazisă de alte idei clare și distincte, la care ai acces prin analiză.

Modelul teoretic dedus: Receptarea textelor la mai multe nivele de semantizare; punerea la îndoială, sfidarea sensului superficial (de suprafață). Acest model poate fi consolidat cu exerciții cu diverse silogisme, crearea de definiții pentru diverse cuvinte.

Și polonezul Alfred Korzybski¹¹, care demonstrează existența realității gândite în forma unei hărți mentale, oferă limbii un rol deosebit în procesul de transformare a realității în gândire, iar prin anumite tehnici, poate fi conștientizat acest proces de abstractizare (în cea mai mare parte automatizat).

Modelul teoretic dedus: Realizarea de activități de justificare, motivare a cuvintelor alese drept etichete pentru realitate.

Remarcăm, printre altele, că teoria lui Korzybski a fost ușor discreditată prin preluarea ei în domeniul pseudoștiințific al programării neurolingvistice. Spunem tranșant că nu vom pleda pentru un demers pe această linie.

Aceste teorii vin doar să construiască un cadru conceptual care să argumenteze, filosofic vorbind, o consubstanțialitate limbaj-gândire.

6. Diseminarea rezultatelor obținute la foruri științifice

Rezultatele cercetării din etapa de raportare au fost diseminate la următoarele conferințe:

Conferințe internaționale (în Republica Moldova)

1. Gheorghe Popa, *Relația dintre limbă și gândire: aspecte generale*, comunicare la Conferința Științifică Internațională, consacrată aniversării de 80 de ani de la fondarea Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți „Relevanța și calitatea formării universitare: competențe pentru prezent și viitor european”, 3-4 octombrie 2025.
2. Gheorghe Popa, *Rolul limbii în procesul de cunoaștere*, comunicare la Conferința Științifică Internațională „Probleme de filologie: aspecte teoretice și practice”, ediția a XII-a, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, 4 decembrie, 2025.
3. Elena Lacusta, *Limbă și gândire în comunicarea fragmentară*, comunicare la Conferința Științifică Internațională, consacrată aniversării de 80 de ani de la fondarea Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți „Relevanța și calitatea formării universitare: competențe pentru prezent și viitor european”, 3-4 octombrie 2025;
4. Elena Lacusta, *Factorul lingvistic în formarea biasurilor cognitive (implicații pentru educație)*, comunicare la Conferința științifică internațională „Educația incluzivă: dimensiuni, provocări, soluții”, ediția a VIII-a, Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, 23-24 octombrie 2025.
5. Viorica Popa, *Determinismul lingvistic, o provocare de schimbare a gândirii*, comunicare la Conferința Științifică Internațională, consacrată aniversării de 80 de ani de la fondarea

¹⁰BACON, Francis. *Noul Organon*. Traducere de N. Petrescu și M. Florian. Studiu introductiv de Al. Posescu. București: Editura Academiei Republicii Populare Române, 1957. 236 p.

¹¹KORZYBSKI, Alfred. *Science and Sanity: An Introduction to Non-Aristotelian Systems and General Semantics*. Ediția a VI-a. Brooklyn, NY: Institute of General Semantics., 2023. (sursa: <https://archive.org/details/sciencesanityint00korz>)

- Universității de Stat „Alecu Russo” din Bălți „Relevanța și calitatea formării universitare: competențe pentru prezent și viitor european”, 3-4 octombrie 2025;
6. Angela Bejan, *Rolul educației artistice în dezvoltarea limbajului și a gândirii*, comunicare la Conferința științifică internațională „Relevanța și calitatea formării universitare: competențe pentru prezent și viitor european”, Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți, 3-4 octombrie 2025
 7. Angela Bejan, *Ontogeneza raportului dintre limbă și gândire*, comunicare la Conferința științifică internațională „Educația incluzivă: dimensiuni, provocări, soluții”, ediția a VIII-a, Universitatea de Stat „Alecu Russo” din Bălți, 23-24 octombrie 2025.

Conferințe internaționale (peste hotare)

1. Gheorghe Popa; Elena Lacusta, *De la vocabular nuanțat la gândire rafinată*, comunicare la Conferința internațională de studii românești „Limba română între patrimoniu cultural și punte de dialog internațional”, Ipotești-București, România, 9-10 octombrie 2025.

7. Impactul științific, social și/sau economic al rezultatelor științifice obținute în cadrul proiectului

Impactul social derivă din fundamentarea științifică a unor instrumente de potențare a gândirii prin limbă. În asemenea mod se asigură o abordare a problemei cu teorii validate, ceea ce poate duce la garanția unor rezultate pozitive. Totodată se pun bazele unor instrumente fezabile (aplicabile în diverse contexte, efortul fiind doar unul cognitiv). Acest cadru conceptual poate genera instrumente pentru alte probleme existente (pentru reziliența cognitivă la vârstnici, combaterea analfabetismului, combaterea dezinformării, ameliorarea diverselor tulburări de limbaj etc.).

8. Colaborare la nivel național în cadrul implementării proiectului

Întrucât la această etapă am urmărit elaborarea cadrului conceptual general al cercetării, validarea teoretică a ipotezei s-au realizat discuții cu profesori din domeniile lingvisticii, psihologiei etc., care au permis delimitarea termenilor-cheie/teoriilor referitoare la raportul limbă-gândire, identificarea strategiilor nonlingvistice de potențare a gândirii etc.

9. Colaborare la nivel internațional în cadrul implementării proiectului

În programul de realizare a proiectului au fost prevăzute deplasări, inclusiv, peste hotare, în vederea documentării la bibliotecile științifice ale universităților din România, fapt care a permis consultarea cu specialiști din domeniile psihologiei, filosofiei etc. Schimbul de experiență a permis validarea unor ipoteze care ar permite ulterior elaborarea unor instrumente de dezvoltarea a limbajului, achizițiilor de limbă care ar contribui la potențarea proceselor de gândire.

10. Dificultățile în realizarea proiectului de natură financiară, organizatorică, legate de resursele umane etc.

Nu au fost identificate deocamdată dificultăți în realizarea proiectului.

Rectorul

Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți

/Natalia GAȘITOI, dr., conf. univ.

Conducătorul de proiect

/Gheorghe POPA, dr. hab., prof. univ.

Data: 02.12.2025

LS

Rezumatul activității și al rezultatelor obținute în proiect în anul 2025

Cifra proiectului 25.80012.0807.41SE

Denumirea proiectului: Cercetarea interdependenței limbă-gândire și elaborarea unor instrumente de potențare a gândirii prin limbă

Perioada de raportare cuprinde etapa I a proiectului sus-nominalizat: Elaborarea cadrului conceptual general și validarea teoretică a ipotezei. Aferent acestei perioade s-au planificat și realizat două activități:

Activitatea 1. S-au consultat și fișat surse bibliografice din domeniile lingvisticii, filosofia limbajului, filosofia minții, psiholingvistică, neurolingvistică pentru identificarea teoriilor referitoare la raportul limbaj-limbă-gândire în vederea identificării și analizei critice a modelelor teoretice existente referitoare la limbaj-limbă-gândire. S-au studiat strategii nonlingvistice (din matematică, fizică, logică etc.) de potențare a gândirii în vederea realizării transferului în domeniul lingvistic. **Rezultatele activității 1:** Comunicări redactate pentru conferințe (8); Articole spre publicare (2); Fișe bibliografice; Glosar de termeni operaționali; Modele teoretice analizate critic cu referire la demersurile de potențare a gândirii prin activități lingvistice și nonlingvistice (cu potențial de transfer în cel lingvistic).

Activitatea 2. S-a definitivat cadrul teoretic al proiectului prin consultarea specialiștilor în psihologie și validarea teoretică a ipotezelor. **Rezultatele activității 2:** Redactarea *Prolegomene* la Culegerea de instrumente pentru extinderea achizițiilor de limbă; Articole spre publicare (1); Comunicare la conferință (1).

Cercetările din cadrul primei etape a proiectului au drept rezultat conceptualizarea cadrului teoretic, descris în comunicările la conferințe, articolele înaintate spre publicare și în *Prolegomenele* Culegerii de instrumente. Acesta are o fundamentare interdisciplinară și se bazează pe teoriile existente din științele cognitive, care, direct sau colateral, postulează interdependența limbaj-gândire sau, filosofic vorbind, a unei consubstanțialități limbă-gândire.

A. Teoria reprezentărilor mentale, ce interiorizează lumea externă și permite manipularea ei în absența stimulilor direcți. Raportul direct cu limbajul este identificat în nuanțările aduse acesteia de Jerry Fodor și Steven Pinker (prin conceptele *limbaj al gândirii* și *mentalese*), de Noam Chomsky (prin conceptele de *gramatică universală*, structuri lingvistice interne, înăscute) și constă în posibilitatea rafinării, exteriorizării și extinderii operațiilor mentale prin etichete precise și structuri sintactice complexe. Un demers constant, orientat spre descoperirea sensului contextual sau crearea de ocazionalisme, poate stimula aceste structuri sau acel mecanism înăscut de categorizare și sustragere a tiparelor (mecanism care se diminuează odată cu înaintarea în vârstă).

B. Neuroștiințele completează teoria prin identificarea reprezentărilor mentale cu rețele neuronale dinamice și adaptabile, limbajul având rol de instrument esențial de organizare și rafinare a acestor rețele, furnizând etichete lexicale și structuri sintactice care cresc precizia, eficiența și profunzimea reprezentărilor – de exemplu, un vocabular bogat (în special al emoțiilor) permite categorisiri mai fine și o discriminare perceptuală superioară.

C. Teoria lui Sapir-Worf, în forma sa moderată, ai cărei adepți, prin diverse experimente, au demonstrat că limbajul nu determină gândirea, ci o influențează.

D. Și psihologia recunoaște importanța limbajului în procesele cognitive. De exemplu, unul din indicatorii inteligenței cristalizate este bogăția, varietatea vocabularului și a structurilor morfo-sintactice. La fel, memoria de lucru, direct este direct proporțională procesului gândirii fiind mult mai bună la persoanele cu vocabular bogat.

Concluzionăm că, indiferent de teorie, se postulează un continuum, asigurat de limbă, între gândire și realitate, (T. Chernigovscaya).

Summary of the activity and results obtained in the project in 2025

Project number 25.80012.0807.41SE

Project name: Research on language-thinking interdependence and development of tools to enhance thinking through language.

The reporting period includes stage I of the above-named project: Development of the general conceptual framework and theoretical validation of the hypothesis. Two activities were planned and carried out in relation to these periods:

Activity 1. Bibliographic sources from the fields of linguistics, philosophy of language, philosophy of mind, psycholinguistics, neurolinguistics were consulted and recorded to identify theories regarding the language-language-thinking relationship in order to identify and critically analyze existing theoretical models regarding language-language-thinking. Non-linguistic strategies (from mathematics, physics, logic, etc.) to enhance thinking were studied in order to achieve transfer in the linguistic field. **Results of activity 1:** Papers written for conferences (8); Articles for publication (2); Bibliographical sheets; Glossary of operational terms; Critically analyzed theoretical models with reference to the approaches to enhancing thinking through linguistic and non-linguistic activities (with potential for transfer to linguistic ones).

Activity 2. The theoretical framework of the project was finalized by consulting psychology specialists and theoretically validating the hypotheses. **Results of activity 2:** Drafting the Prolegomena to the Toolkit for expanding language activities; Articles for publication (1); Conference paper (1). Research within the first stage of the project resulted in the conceptualization of the theoretical framework, described in the conference papers, the articles submitted for publication and in the Prolegomena to the Toolkit. These are an interdisciplinary foundation and are based on existing theories in cognitive sciences, which, directly or collaterally, postulate the interdependence of language-thinking or, philosophically speaking, a language-thinking consubstantiality.

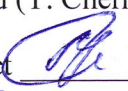
A. The theory of mental representations, which internalizes the external world and allows its manipulation in the absence of direct stimuli. The direct report on is identified in the nuances brought by Jerry Fodor and Steven Pinker (through the concepts of language of thought and mentalese), by Noam Chomsky (through the concepts of universal grammar) and consists of refining, externalizing and expanding mental operations through precise complex labels and precise syntactic structures. A constant approach, oriented towards the discovery of contextual meaning or the creation of occasionalisms, can stimulate these structures.

B. Neuroscience complements the theory by identifying mental representations with dynamic and adaptable neural networks, with language playing the role of an essential tool for organizing and refining these networks, providing lexical labels and syntactic structure that increase the precision, efficiency and depth of representations – for example, a language playing the role of an essential tool for organizing and refining these networks, providing lexical labels and syntactic structure that increase the precision, efficiency and depth of representations.

C. Sapir-Whorf theory, in its moderate form, whose followers, through various experiments, have demonstrated that language does not determine thinking, but influences it.

D. Psychology also recognizes the importance of language in cognitive processes. For example, one of the indicators of crystallized intelligence is the richness and variety of vocabulary and morpho-syntactic structures. Likewise, working memory is directly proportional to the thinking process, being much better in people with a rich vocabulary.

We conclude that, regardless of the theory, a continuum, ensured by language, between thinking and reality is postulated (T. Chernigovscaya).

Conducătorul de proiect / Gheorghe POPA, dr.hab., prof. univ.
Data: 02.12.2025 LŞ

**Lista lucrărilor științifice, științifico-metodice și didactice
publicate în anul 2025 în cadrul proiectului**

Cercetarea interdependenței limbă-gândire și

elaborarea unor instrumente de potențare a gândirii prin limbă

1. **Monografii** (recomandate spre editare de consiliul științific/senatul organizației din domeniile cercetării și inovării)
 - 1.1. monografii internaționale
 - 1.2. monografii naționale
 2. **Capitole în monografii naționale/internaționale**
 3. **Editor culegere de articole, materiale ale conferințelor naționale/internaționale**
 4. **Articole în reviste științifice**
 - 4.1. în reviste din bazele de date Web of Science și SCOPUS (cu indicarea factorului de impact IF)
 - 4.2. în alte reviste din străinătate recunoscute
 - 4.3. în reviste din Registrul National al revistelor de profil, cu indicarea categoriei
 - 4.4. în alte reviste naționale
 5. **Articole în culegeri științifice naționale/internaționale**
 - 5.1. culegeri de lucrări științifice editate peste hotare
1. POPA, Gheorghe; LACUSTA Elena. *De la vocabular nuanțat la gândire rafinată*. In: GLOSE, An VI, Nr. 1-2 (13-14), 2025. (în curs de publicare).
- 5.2 culegeri de lucrări științifice editate în Republica Moldova
1. BEJAN, Angela. Ontogeneza raportului dintre limbă și gândire. In: *Educația incluzivă: dimensiuni, provocări, soluții*: conferința științifică internațională, ediția a 8-a, Bălți, 23-24 octombrie 2025. Bălți: Tipografia din Bălți, 2025, pp. 151-155. ISBN (în curs de publicare).
 2. LACUSTA, Elena. Factorul lingvistic în formarea biasurilor cognitive (implicații pentru educație). In: *Educația incluzivă: dimensiuni, provocări, soluții*: conferința științifică internațională, ediția a 8-a, Bălți, 23-24 octombrie 2025. Bălți: Tipografia din Bălți, 2025, pp. 178-184. ISBN (în curs de publicare).
-
6. **Articole în materiale ale conferințelor științifice**
 - 6.1. în lucrările conferințelor științifice internaționale (peste hotare)
 - 6.2. în lucrările conferințelor științifice internaționale (Republica Moldova)
 - 6.3. în lucrările conferințelor științifice naționale cu participare internațională
 - 6.4. în lucrările conferințelor științifice naționale
 7. **Teze ale conferințelor științifice**
 - 7.1. în lucrările conferințelor științifice internaționale (peste hotare)
 - 7.2. în lucrările conferințelor științifice internaționale (Republica Moldova)
 - 7.3. în lucrările conferințelor științifice naționale cu participare internațională
 - 7.4. în lucrările conferințelor științifice naționale

8. Alte lucrări științifice (recomandate spre editare de o instituție acreditată în domeniu)

8.1. cărți (cu caracter informativ)

8.2. enciclopedii, dicționare

8.3. atlase, hărți, albume, cataloage, tabele etc. (ca produse ale cercetării științifice)

9. Brevete de invenții și alte obiecte de proprietate intelectuală, materiale la saloanele de invenții

10. Lucrări științifico-metodice și didactice

10.1. manuale pentru învățământul preuniversitar (aprobate de ministerul de resort)

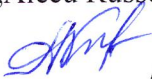
10.2. manuale pentru învățământul universitar (aprobate de consiliul științific /senatul instituției)

11. Recomandări, propuneri.

Executarea devizului de cheltuieli,
conform anexei nr. 2.3 din contractul de finanțare pentru anul 2025
Cifrul proiectului: 25.80012.0807.41SE

Cheltuieli, mii lei				
Denumirea	Cod		Anul de gestiune	
	Eco (k6)	Aprobat	Modificat +/-	Precizat
Deplasări de serviciu în interiorul țării	222710	0,6	-0,1	0,5
Deplasări în interes de serviciu peste hotare	222720	58,3	3,9	62,2
Servicii medicale	222810			
Servicii editare	222910			
Servicii de cercetări științifice contractate	222930	159,6		159,6
Servicii neatribuite altor aliniate	222999	10,4	-3,0	7,4
Cheltuieli curente neatribuite la alte categorii	281900	3,8	-3,8	
Procurarea materialelor de uz gospodăresc și rechizite de birou	316110			
Procurarea activelor nemateriale	317110			
Procurarea materialelor pentru scopuri didactice, științifice și alte scopuri	335110			
Procurarea materialelor de uz gospodăresc și rechizitelor de birou	336110	0,2	3,0	3,2
Total		232,9		232,9

Rectorul
 Universității de Stat „Alec Russo” din Bălți / Natalia GAȘITOI, dr., conf. univ.

Economist principal / Angela ȚIBULEAC

Conducătorul de proiect / Gheorghe POPA, dr. hab., prof. univ.,

Data: 02.12.2025

Compoența echipei conform contractului de finanțare pentru anul 2025

Cifrul proiectului 25.80012.0807.41SE

Echipa proiectului conform contractului de finanțare (la semnarea contractului) pentru 2025						
Nr	Nume, prenume (conform contractului de finanțare)	Anul nașterii	Titlul științific	Norma de muncă sau nr. de ore conform contractului	Data angajării	Data eliberării
1.	Popa Gheorghe	1952	dr. hab.	12	01.08.2025	31.12.2025
2.	Lacusta Elena	1979	dr.	19	01.08.2025	31.12.2025
3.	Bejan Angela	1977	dr.	20	01.08.2025	31.12.2025
4.	Popa Viorica	1975	dr.	19	01.08.2025	31.12.2025

Rectorul

Universității de Stat „Alecu Russo” din Bălți / Natalia GAȘITOI, dr., conf. univ.Contabil șef / Ana BEJENARIConducătorul de proiect / Gheorghe POPA, dr. hab., prof. univ.,Data: 02.12.2025